

Die mittelalterliche Kolonisation. Vergleichende Untersuchungen, hg. von Michal BRAUER – Pavlína RYCHTEROVÁ – Martin WIHODA, Centrum medievistických studií AV ČR a UK, Filosofia, Praha 2009 194 s., ISBN 978-80-7007-308-7

Předkládaný sborník vznikl jako soubor tištěných verzí referátů, které zazněly již roku 2004 v Praze v rámci semináře k dějinám středověké kolonizace. Ten proběhl na základě platformy medievistů kostnické, pražské, brněnské a berlínské univerzity, jejímž společným jmenovatelem byla snaha skrze komparatistiku překročit meze vytyčené historickému bádání nacionalismem 19. a 20. století. Tak se v centru pozornosti ocitla i problematika středověké kolonizace, chápáné v širokém významu jako přenos kulturních struktur a vzorců na různých úrovních jednání. Takové téma je pro komparatistiku jistě dobře zvolené, avšak v kontextu evropského medievistického bádání rozhodně není žádnou novinkou. Ostatně ani u nás již dlouho nikdo nepochybuje o tom, že některé Palackého výklady vypovídají především o traumatických otázkách jeho doby, a nikoli o středověku samotném. Odrážet se tedy od kritiky Palackého obrazu 13. století jako doby střetu slovanské demokracie s německým feudalismem (s. 15) by neměli mít editoři ve svém úvodním textu zapotřebí.

Širokému chápání procesu kolonizace jako středověké proměny je následně podřízeno i tematické dělení knihy. První oddíl, pojímající kolonizaci jako osidlovací proces a zároveň se zabývající otázkou metody jeho výzkumu, otevírá přehled bádání na poli tzv. „německé kolonizace“ v německé medievistice (Janis Nalbadidacis), zdůrazňující význam *Reichenau-Tagungen* v letech 1970–1972 jako mezníku pro další srovnávací výzkum. V přímé návaznosti následuje komparativní studie osidlování jižního Portugalska a Jeruzalémského království ve 12. a 13. století (Samuël Coghe), pohybuující se též především na úrovni sumarizace poznatků moderní literatury. Všimá si, kdo kolonizaci prováděl, právního rámce, kolonizovaného prostoru i válečného rozměru obsazování země; předpokládá přitom zpětné ovlivnění průběhu

kolonizace v evropském kulturním jádře. Autor rovněž akcentuje specifitnost způsobů kolonizace uplatněných mimo „centrum“, tj. v křižáckých státech a na jihu Portugalska, kde se tento proces odehrával v širším kontextu reconquisty a získával rozměr náboženského, potažmo etnického konfliktu. Oddíl uzavírá příspěvek Jana Kremera slibující pojednat roli cisterciáckého řádu při kolonizaci, po obecnějším zamyšlení nad pojmem kultura se nicméně věnuje především shrnutí starších názorů české historiografie na německou kolonizaci. K podílu cisterciáků se autor nedostává, nepočítáme-li úvodní obecné shrnutí významu řádu jako kulturní síly evropského Západu ve 12. století, a to nejen při obrodě církevního života, ale i v rovině hospodářského rozvoje, či v závěru studie předložený seznam cisterciáckých založení v Čechách.

Poeticky nazvaný oddíl *Menschen und Landschaft* otevírá Martin Mikuláš, jenž předesílá pojednat proměnu krajiny na příkladě jižních Čech. Téma ovšem hned v úvodu zužuje na proměnu související se vznikem královského města Českých Budějovic a následně předkládá hlavně popis tohoto založení; textu sice nechýbí historicko-kulturní přesah, avšak je zcela závislý na velice úzkém výběru literatury. Příkladná excerptce závěrů především z prací Jiřího Kuthana vede k otázce, proč nehledat o dané problematice poučení přímo u něj. Přitom právě jihočeský region jako místo prolínání českých, hornorakouských a bavorských vlivů je výborně zvolen. Autor se však při pokusu zobecnit důvody přesunutí zájmu panovníka do prostoru jižních Čech a zdejší výstavby země prostřednictvím zeměpanských založení nedokáže přenést přes klišé vysvětlující celý proces především jako souboj Přemysla Otakara II. a Vítkovců. Případná interpretační rovina, jež by zohlednila význam jihočeského regionu pro vládu českého krále v rakouských zemích, tak zůstává nepovšimnuta. Stanislav Bárta předkládá čtenáři biografický medailon olomouckého biskupa Bruna, dnes již tradičně spojovaného s proměnou střední a severní Moravy, kde se měl zapojit do kolonizačního procesu budováním lenního systému západoevropského střihu. Přes čtivost a přehlednost se autor neodvažuje rozvést téma do přílišné hloubky a podobně jako M. Mikuláš víceméně sumarizuje závěry starší literatury. V žádném případě pak neodpovídá na otázku, kterou si sám klade: jak vlastně konkrétně vypadala Brunova činnost? Namísto důkladné

sondy do hospodářských, sociálních a kulturních souvislostí představuje Bártův text pouze přehledovou studii.

Třetí oddíl, zabývající se problematikou středověkého „nacionalismu“, zahajuje studie Josefa Ševčíka o proměně pohledu na Němce v českých kronikách (konkrétně u Kosmy, tzv. Dalimila a Petra Žitavského). Tak široké a komplexní téma mohlo být zpracováno jen v náznacích a autor výklad postavil na několika citátech. Došel tak ke známému závěru, že rozdíl mezi Kosmovým a Dalimilovým vnímáním „cizího“ byl dán právě „proměnou“ 13. století. Pro „zemské češství“ etnického Němce Petra Žitavského pak vyčleňuje další kategorii, když jej vysvětluje především Petrovým evropanstvím – tj. nadhledem nad nacionální řevnivostí. Mária Hetey a Alexander Klaudies předkládají čtenáři srovnání etnického rozměru dvou geograficky vzdálených kolonizačních procesů – německé kolonizace v Livonsku a ve Svaté zemi. Jakkoli založili svůj text především na literatuře, je z něj patrný hlubší vhled do dané problematiky; autoři ukazují zásadní rozdíly důsledků kolonizace v obou regionech v rovině etnické profilace sociálních skupin. Větší prostor věnují Livonsku, kde byl německý původ základním předpokladem pro sociální postavení jak v městském, tak i šlechtickém prostředí, a připomínají z toho plynoucí sociální napětí. Neopomínají zdůraznit i náboženský rozměr kolonizace včetně izolovanosti německých kolonistů ve Svaté zemi, působících jako cizinci nejen vůči muslimskému obyvatelstvu, ale i vůči místním křesťanům. V této souvislosti pak autoři na Livonsku akcentují christianizační rozměr kolonizačního procesu.

Poslední tematický oddíl slibuje přiblížit *Dvůr jako centrum asimilace a kulturního přenosu* v rámci procesu středověké proměny. Jiří Knap tak činí na příkladu dvorské rytířské kultury a ideálu rytířství, přičemž připomíná základní charakteristiky rytířství, jež shrnula německá, francouzská a anglická literatura zhruba před padesáti lety. I když deklaruje, že podobný úkol před českou medievisťkou teprve stojí (s. 164), sám se bohužel o první krok nepokusil. Autor zůstává u obecných hodnocení pronikání rytířské kultury do Čech a na Moravu, shrnutých nedávno Liborem Janem, nerozvinut zůstává autorem naznačený motiv přenosu rytířské kultury na český knížecí (a následně královský) dvůr za vlády Vladislava II. (I.). Podobně stojí zcela mimo autorův zájem případné zkoumání vlivu

těsného kontaktu českého a rakouského dvorského prostředí ve druhé polovině 13. století. Daleko více do hloubky jde závěrečný příspěvek Václava Žůrka, což je dáno i podstatně užším tematickým zacílením na německé básnictví v přemyslovských Čechách. Žůrek podává přehledný souhrn literatury a edic k tématu, velice záslužné je i připomenutí židovského písemnictví ve 13. století. Podobně jako J. Knap prokazuje rozsáhlou znalost zahraniční literatury, jakkoli se při následném výkladu opírá především o dílo Hans-Joachima Behra. Ve studii je ale latentně přítomna i linie vlastních úvah o funkci dvorské literatury v rámci společenské proměny, k níž na území království dochází. Tyto myšlenky jsou pak vypointovány v samotném závěru, kde autor zahrnuje vývoj německého básnictví 13. století, sloužícího zároveň jako vzor pro český psanou literaturu období následujícího, do komplexu faktorů středověké „proměny“.

Téměř u všech autorů předložené publikace je patrná snaha o očištění tématu od nánosů moderního nacionalismu. Vzhledem k tomu, že jde o sborník prací studentů magisterských a doktorských studijních programů, je pochopitelné, že jednotlivé příspěvky jsou závislé na sekundární literatuře. Kniha však ukazuje i jistou kvalitativní disproporci mezi autory českými a německými (studenty berlínské univerzity), kteří dokáží vytěžit maximum z literatury, a vytvořit si tak základ pro případné další detailní zpracování látky. Tuto kvalitu přináší z českých autorů V. Žůrek. U dalších zarazí až povrchní zpracování zadané tematiky, do které jako by si mnozí autoři jen odsakovali, v lepším případě byli na samém počátku jejího zpracování. Vzhledem k tomu, že sborník obsahuje písemné verze referátů přednesených již více jak před šesti lety, jakkoli lze předpokládat následnou redakční úpravu v roce 2009, nezbývá než věřit, že se v tomto ohledu dotčení autoři ve svém bádání již posunuli. Jako celek pak kniha představuje víceméně rozpačité vyústění jednoho zajímavého experimentu.

ROBERT ANTONÍN